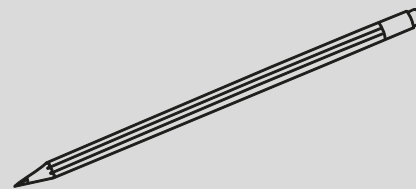

KDO JE PAMĚTNÍK

metodický list

1

Anotace

Aktivita vede žáky k přemýšlení nad tím, kdo je pamětník, jak funguje paměť, zda a proč je důležité uchovávat osobní vzpomínky účastníků historických událostí, zachycovat vzpomínky na každodennost i významné historické milníky a proč je potřeba osobní vzpomínky podrobovat rozboru.

Cílová skupina

Žáci 8. a 9. tříd ZŠ

Vzdělávací cíle

- Žáci dokážou vlastními slovy popsat, kdo je podle nich pamětník.
- Žáci přemýšlejí o tom, proč je důležité naslouchat osobním vzpomínkám a doplňovat si jimi znalosti, které mají ze školy.
- Žáci chápou, že každý pamětník vkládá do svého vyprávění osobní interpretaci, postoje a hodnoty, které jsou mu vlastní.
- Žáci chápou, že je potřeba výpovědi pamětníků kriticky vyhodnotit a zasadit do kontextu.
- Žáci si uvědomují, že paměť funguje selektivním způsobem.

Kompetence

Sociální a občanské schopnosti, komunikace v mateřském jazyce, schopnost učit se

Počet žáků

Žáci zapojení do projektu

Časová dotace

45 + 45 min

Postup

V pracovním listu Kdo je pamětník se žáci zamýšlejí nad tím, koho považujeme za pamětníka, jaká jsou specifika pamětnického vyprávění, jak funguje paměť, jak nám pamětnické vyprávění může pomoci. Otázky z pracovního listu mají u žáků především iniciovat přemýšlení, nejde nám o nalezení jedné správné odpovědi. Proto je potřeba odpovědi žáků po vyplnění pracovního listu probrat ve skupinové diskusi.

Žáci si mohou pracovní list vyplnit i v rámci **domácí přípravy**; pokud se do hledání odpovědí zapojí i rodinní příslušníci, bude to pro aktivitu obohacujícím.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

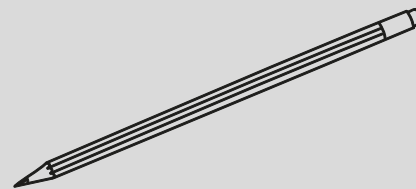
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

vypravej.pametnaroda.cz

KDO JE PAMĚTNÍK

metodický list

Práce s vyplněným pracovním listem Kdo je pamětník

V rámci **evokace** položte žákům následující otázku:

Jakým způsobem se dozvídáme o tom, co se stalo před padesáti lety?

Rozdejte žákům pracovní list a nechte je samostatně přemýšlet nad jednotlivými otázkami. Čas na vyplnění je 10 minut. *Varianta: Žáci již mají pracovní list vyplněný z domova.* Poté rozdělte žáky do dvojic a nechte je sdílet odpovědi z pracovních listů. V následné skupinové diskusi proberte se žáky jejich odpovědi, můžete si zapisovat na flipchart, k jakým definicím pamětníka dospěli. Tento záznam se může hodit v dalším průběhu projektu. Odpovědi žáků nehodnoťte, jen je případně korigujte, doplňujte, zpřesňujte. Mějte na paměti, že neexistuje jediná definice pamětníka, ale snažte se dospět k takové definici, kterou využijete pro cíle projektu.

Reflexe

Vraťte se k evokační otázce a proberte se žáky, jestli během aktivity získali na otázku odpověď. Jak mohou zjistit, že vyprávění pamětníka odpovídá tomu, co se skutečně stalo? Je v jejich okolí pamětník, kterého by chtěli představit ostatním členům týmu a natočit?

V následující části metodického listu nabízíme možné odpovědi na otázky z pracovního listu – chceme vám tak poskytnout podněty k přemýšlení a zprostředkovat některé názory historiků pracujících v oboru orální historie.¹

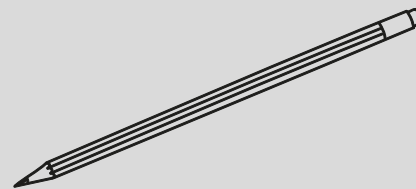
Koho si představíš pod slovem „pamětník“?

Pamětníkem je ten, kdo něco prožil, tedy svým způsobem každý z nás. Pro účely projektu, který se zabývá zkoumáním dějin 20. století, je to zpravidla jedinec, který se může a je ochoten vyjádřit se k významným událostem, které se v daném období staly, je ochoten vyprávět o tom, jaký byl každodenní život v různých obdobích, může zavzpomínat, jak prožil určitou etapu svého života ve svém městě/obci apod. Pomáhá nám tak vytvořit obraz minulosti na základě vjemů (pocity, postřehy, vzpomínky), které s námi sdílí.

Zároveň je pravděpodobné, že bude různá období na základě vlastních zkušeností, postojů, hodnot, založení různě hodnotit. Není úkolem tazatele tyto hodnoty a postoje, a již vůbec ne zkušenosti, hodnotit, ale snažit se je interpretovat, zasazovat do souvislostí a porovnávat s jinými zážitky a odlišným hodnocením jednotlivých období a událostí, které slyší od jiných pamětníků nebo které zná z hodin dějepisu. Před mladými tazateli by tak

¹ Čerpáme inspiraci z publikace Havlůjová, Hana – Najbert, Jaroslav, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2014.

měl vyvstat plastický obraz minulosti, který jim učebnice nikdy nemohou v bohaté šíři zprostředkovat.

Ve vzdělávacích projektech Post Bellum vnímáme jako pamětníka člověka, který

- vstupuje aktivně do dějin (tj. jeho činy přesahují každodennost a vztahuje se k době, ve které žil – např. aktivně vystupuje proti totalitnímu režimu)
- dějiny vstupují do života jemu a zásadně ho ovlivňují (stalo se mu něco, co by se za jiného režimu stát nemohlo a je to vypovídající – např. jako Žid byl povolán do transportu, byl mu zabaven majetek v rámci kolektivizace atd.)
- je svědkem nějaké důležité dějinné události (vidí, jak někoho přejel ruský tank)
- má vazbu na tazatele a může mu osvětlit události z lokální nebo rodinné historie (příbuzný tazatele, člověk, který vypráví o lokálních událostech).

Jak nám může pomoci vyprávění pamětníka?

Výklad dějin ztrácí v posledních desetiletích charakter vyprávění o politických / válečných / společenských událostech a stále více se v dějinném líčení prosazuje perspektiva „obyčejných“ lidí, kteří dané události prožili. Vzpomínky pamětníků se tak stávají často zdrojem smutku (pokud jde o líčení traumatické dějinné události), na straně druhé pak varováním i poučením do budoucnosti. Rozhodně však osobní vzpomínky události nedávné historie zmnohovrstevňují a přibližují současníkům.

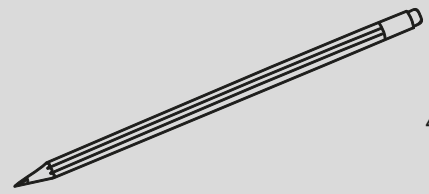
Vyprávění pamětníků přispívá obvykle k tomu, že si žáci související učivo lépe zapamatují nebo mu snáze porozumí, neboť vzpomínky dodají abstraktním historickým pojmům a generalizacím konkrétní obsah a lidský rozměr. V rovině afektivní, na kterou bychom v dějepisu neměli zapomínat, neboť zásadním způsobem ovlivňuje rozvoj osobnosti žáků, nabízejí setkání s pamětníky i práce se vzpomínkami mnoho cenných podnětů, zejména pro hodnotovou výchovu žáků.² Moderní technika nám pak umožňuje autentické vzpomínky pamětníků uchovat pro další generace.

Naslouchání pamětníkům, následná interpretace vzpomínky a její zasazení do historického kontextu, až posléze zpracování vzpomínky do konkrétního výstupu přispívají k těmto vzdělávacím cílům:

- Žáci rozvíjejí prostřednictvím vedení rozhovoru svou sociální inteligenci, uvědomují si, že díky dialogu dochází k upevňování mezilidských i mezigeneračních vztahů, k tradování rodinných vyprávění.
- Žáci se učí vžívat se do aktérů historického dění, vnímat minulost z každodenní perspektivy jiného člověka a porozumět intencionalitě lidského jednání v dějinách.

² Havlůjová, Hana – Najbert, Jaroslav, *Paměť a projektové vyučování v dějepise, c. d., s. 27.*

Zvažují, do jaké míry je život jednotlivce determinován vnějšími okolnostmi a jakou úlohu může sehrát aktivní jednání každého konkrétního člověka.

- Žáci se učí vžívat se do různých členů své rodiny a reflektovat historické události a skutečnosti, které mohly mít vliv na utváření současných hodnot a postojů jejich rodičů, prarodičů a příbuzných. Uvědomují si, že „velké“ dějiny ovlivnily i jejich rodinné prostředí.³

Jaký je rozdíl mezi vyprávěním pamětníka a dějepisem, který znáš z hodin dějepisu a z učebnic?

Pamětnické výpovědi jsou živé, autentické, bezprostřední, podávané z blízkosti. Žáci mají vyprávěče před sebou, mohou se ho dotazovat na to, co je osobně zajímavé. Prostřednictvím pamětnických vyprávění si mohou vytvářet osobnější a živý vztah k minulosti. Pokud jde o vyprávění rodinného příslušníka, vedou rozhovory k posilování vztahových vazeb, i ke zvyšování sebevědomí a vlastního ukotvení ve světě. Poznání historie místa, kde žáci žijí, zvyšuje identifikaci s místem, nalézání jeho hodnoty a k posilování své identity.

Jak ověříme, zda pamětníkovy vzpomínky odpovídají tomu, co se skutečně stalo?

Pro analýzu a interpretaci vzpomínek je třeba vyhradit ve výuce dostatek času. Doporučujeme využít aktivitu **Zhodnocení nahrávky**, která vám pomůže. Donedávna historici jednoznačně upřednostňovali důkazy získané na základě analýzy archivních pramenů. Díky rozvoji orální historie se výpovědi pamětníků stávají důležitým historickým pramenem, ovšem za dodržení podmínek, jak se vzpomínkami pracovat. Pro výuku dějepisu je však setkání s pamětníkem a zaznamenání jeho vzpomínek velmi vhodným nástrojem k dosahování vzdělávacích cílů, které jsou popsány výše. Vzpomínky pamětníka můžete ověřit se svými žáky několika způsoby: porovnáním s výkladem v učebnici, projekcí dokumentárního filmu nebo návštěvou archivu, která se pro žáky může stát příjemným dobrodružstvím. S návštěvou archivu vám pomůže aktivita **Badatelem v archivu**.

Čím je způsobeno, že se vzpomínky pamětníků na jednu konkrétní událost někdy liší?

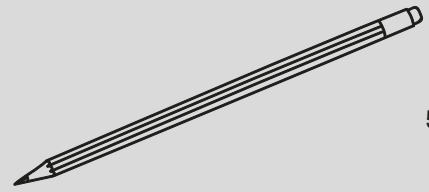
„Když zkoumáme ústní svědectví, je zde [...] problém selektivní ztráty paměti a tendence lidí pamatovat si nesprávně. Ne proto, že si přejí zapomenout nebo oklamat tazatele, ale proto, že si upravili své vzpomínky tak, aby souhlasily s jejich předsudky a předpoklady. [...] Paměť prostě není jen pasivním úložištěm fakt. Když lidé poskytují rozhovor o svých životních zkušenostech,

³ Havlůjová, Hana – Najbert, Jaroslav, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, c. d., s. 9n.

KDO JE PAMĚTNÍK

metodický list

nenabízejí pouze očitá svědectví, která mohou být pochopitelně rozporuplná, chybná či neúplná, ale snaží se zároveň porozumět minulosti, dát tvar svému životu. Jinými slovy, pamětníci vytvářejí osobní historiografie, v nichž své zkušenosti uspořádávají, interpretují a sestavují do vyprávění určených tazatelům. Co zařadí a co vynechají, není jen důsledkem přirozené ztráty paměti, ale také aktem volby a záměrného výběru. Proto je důležité, aby si žáci při zkoumání ústních svědectví kladli tytéž otázky, které si kladou i u jiných druhů historických pramenů.“ Robert Stradling, britský historik⁴.

Je zřejmé, že líčení pamětníků se může lišit v detailech, ale i v podstatných věcech. Pro učitele to může být nástrojem k tomu, učit žáky přistupovat ke vzpomínkám a ústnímu svědectví kriticky, jako ke kterémukoli jinému historickému prameni.

Máš nějaké pamětníky ve svém okolí?

Každý máme kolem sebe mnoho pamětníků, i my sami jsme svým způsobem pamětníky. Vždy ale není snadné získat pamětníka k tomu, aby vyprávěl na kameru či diktafon: buď nepovažuje své vzpomínky za významné, nebo není ochoten mluvit na kameru, případně své vzpomínky zveřejnit. Vyplatí se společně se žáky zamyslet nad tím, kde najít pamětníka/pamětníci, který by byl ochoten o minulosti pohovořit, a dát dohromady tipy, kde byste mohli někoho zajímavého potkat.

Doporučujeme kontaktovat

- městský/obecní úřad, archiv, domov seniorů, organizace zabývající se připomínkou historie (Post Bellum, Ústav pro studium totalitních režimů, Institut Tereziánské iniciativy, Muzeum romské kultury, Slovo 21, Židovské muzeum v Praze, Památník Terezián, Tereziánská iniciativa, Vojenský ústřední archiv, Političtí vězňi.cz, místní muzeum)
- zapátrat na internetu: www.pametnaroda.cz/cs, www.plus.rozhlas.cz/pribehy-20-stoleti-6504756, www.pribehynasichsousedu.cz, www.myjsmetonevzdali.cz a další
- podívat se do kronik – obecních, školních, spolkových (Sokol, skaut...)
- zeptat se lidí, kteří mají blízký kontakt s komunitou (faráři, skauti, sokolové, kronikáři, archiváři, aktivní občané)

⁴ Havlůjová, Hana – Najbert, Jaroslav, *Paměť a projektové vyučování v dějepise, c. d., s. 24.*

